

СПЕЦИФІКА ТЕХНІЧНИХ ПРИЙОМІВ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ

Стефанюк Т. П.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. У статті розглянуто застосування різних технік української народної вишивки в декоративних виробках.

Ключові слова: народна вишивка, орнамент, техніка вишивки.

Анотация. Стефанюк Т. П. “Специфика технических приемов украинской вышивки”. В статье рассматривается использование разных техник украинской народной вышивки в декоративных изделиях.

Ключевые слова: народная вышивка, орнамент, техника вышивки.

Annotation. Stephanyuk T. Specify technical reseption of Ukrainian embroidery. In the article use different reception of Ukrainian national embroidery in decorative products is considered (examined).

Key words: national embroidery, design, engineering height.

Постановка проблеми. Від початку ХХ ст. на території України, особливо у центральних областях, почався процес створення багатобарвних, грубих вишивок, які зовсім потіснили стримані і вишукані давні. Характерною особливістю вишивки є величезна різноманітність технік, поєднання їх до 10-15 одночасно. Але сьогодні майстрині знають, як правило, дуже мало вишивальних технік. Наприклад, тепер у селах центральних регіонів України шиють здебільшого хрестиком і так званою “рисованою гладдю”, тобто гладдю, довжина стібків якої визначається контурами. Будь-яку, навіть найскладнішу, композицію дають змогу створити різні вишивальні шви, їх поєднання в одному виробу породжує багатий, розкішний, справді народний декор. Тому дослідження різних технічних прийомів вишивки є дуже актуальним на сьогоднішній день.

Робота виконана згідно програм НДР Криворізького державного педагогічного університету.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні питання з цієї проблеми висвітлювалися у наукових роботах, виданих за два останні десятиріччя: Є. Антоновича [1], О. Гасюк, М. Степан [2] О. Найден та Р. Захарчук-Чугай, але ці автори розглядали загальні питання історії вишивки та орнаментальних композицій не акцентуючи уваги на техніках вишивальних швів, які мають вирішальний вплив на характер орнаментальних мотивів.

Формулювання цілей статті. На сьогоднішній день проблема застосування різних технік і їх поєднання в одному художньому виробу постає дуже актуальною. Наша стаття присвячена більш досконалому дослідженню даної галузі.

Результати дослідження. Вишивка – орнаментальна скарбниця колективного генія. В ній втілено чудеса народної фантазії – геометризований метод зображення землі, природи, сонця, людини.

Протягом багатовікової історії мистецтва вишивання прямий, безпосередній зміст символічних зображень поступово стирався. Однак, хоча орнаментальні форми дійшли до нас дещо трансформованими, можливо більш абстрактними, символіка їх в основному збереглася завдяки традиції [2,40]. За змістом і формою орнаментальних мотивів вишивка поділяється на геометричну, рослинну, зооморфну та антропоморфну. У геометричних орнаментах вишивок збереглися до наших днів елементи не лише первісної символіки, але й пізніших культурних шарів, пов'язаних з язичеством стародавніх слов'ян.

Для розкриття змісту геометричних і рослинних орнаментів велике значення має термінологія узорів. Назви орнаментів пов'язані з фольклорною символікою, практичною діяльністю людей (“грабельки”, “гречка”), а також їхніми уявленнями про тваринний світ (“курячі лапи”, “павучки”, “раки”). Геометричні мотиви в українській традиційній вишивці зберігають такі назви: “прутик”, “кривулька”, “клинчики”, “круги”. Геометризовані рослинні і рослинні мотиви мають такі назви: “барвінок”, “хмелик”, “калина”, “сосонки”, “виноград”, “гвоздика”.

Створення безлічі орнаментальних композицій досягається чергування фігур в орнаментальних рядах, розміщенням їх по горизонталі, вертикалі, діагоналях; використанням орнаментальних мотивів і рядів різного розміру, або різним ритмом їх чергування.

Художня довершеність і різноманітність вишивки залежить не тільки від створення досконалої орнаментальної композиції, тонкого відчуття кольору, а й значною мірою від вибору технік виконання. Це різноманітні шви, які виконуються по заздалегідь нанесеному малюнку на полотні, а також шви рахункові, що виконуються по рахунку ниток полотна – основи і піткання. Вони зумовлюють лінії узору [5,55]. До

рахункових можна віднести і ажурні техніки, художній ефект яких побудований на наскрізних прозорих композиціях.

На Україні, починаючи з XVII ст. було поширено два основних метода нанесення стібків вишивальної нитки на основу дво- і однобічний. Двобічно на тканину наносяться стібки такими техніками: перебором “позад голки”, двобічною гладдю, стебелевим швом, соснівкою, штапівкою, різними техніками виколювання, вирізування, мережання, рубцювання, обметання тощо. Ці техніки в основному були відомі в усіх областях України.

Не менш різноманітними на території України були й техніки однобічного вишивання, тобто нанесення вишивальних стібків з виворотного або лицьового боку тканини. Вишивання з виворотного боку (низинка, занизування) – послідовне протягування вишивальної нитки від одного кінця тканини до другого, під час якого застеляється певна кількість ниток основи поперемінно один раз – з виворотного, а другий – з лицьового боку.

Низинкова вишивка багата орнаментальними мотивами. Їх народні назви свідчать про те, що в геометричному орнаменті зображені конкретні рослини, тварини, предмети побуту. Найбільш популярні мотиви: вазони, вівсік, хмелік, рожа, сосонки; вуж, зозульки, сови, качечки, коники, павучки; вітряки, гребенці та інше [1,147].

У процесі історичного та культурного розвитку на Україні у кожній місцевості утворилися характерні орнаментальні мотиви і композиції, найбільш улюблена і поширена колірна гама, специфічні техніки виконання.

Однією з характерних особливостей української вишивки є яскраво виражена самобутність окремих етнографічних регіонів, таких як Полтавщина, Київщина, Чернігівщина, Гуцульщина, Поділля тощо. Серед цих регіонів нашої уваги заслуговує вишивка Полтавщини. Середнє Подніпров'я (до якого входить і Полтавська область) – центр давньоруської народності, центр формування української нації. Саме тут йшло формування літературної мови, сконцентрувались і найбільш яскраво виявились основні риси культури та побуту українського народу.

Провідне місце на Середньому Подніпров'ї займають полтавські вишивки. Вони відзначаються ніжною гамою, побудованою на

вишуканому поєднанні м'яких пастельних кольорів. Використовуються всі відтінки голубого, вохристого, ледь зеленуватого тощо.

Особливістю полтавської вишивки є співіснування рослинного, рослинно-геометричного та геометричного орнаментів. В основу геометричного орнаменту покладено найпростіші фігури: скісний та прямий хрест, квадрат, ромб, трикутник, зірчасті мотиви. Їх комбінації в різних сполученнях створюють величезну кількість композиційних побудов. Відмінною рисою геометричних орнаментів є віртуозність і ювелірність внутрішньої розробки мотивів у поєднанні з чіткою лінією, що об'єднує всю композицію, створюючи вивірений спокійно-розмірений ритм. Усі композиції геометричного орнаменту мають безперервний ритм [5,57].

До кінця XIX сторіччя улюбленою залишалась вишивка білим по білому ("біллю"). Вона створює малюнок високого рельєфу з світлотіньовим моделюванням [5,56]. В одязі, особливо на жіночих і чоловічих сорочках вишивальниці розробили безліч варіантів геометризованої вишивки білими нитками такою домінуючою технікою як гладь, лиштва. Густими дрібненькими стібками білих ручнопрядених ниток застелені в різному спрямуванні прямі, ламані лінії, зубці, кружальця, ромбики, пелюсточки тощо. Вони рельєфно виділяються на фоні тканини [1,144].

Вирішальний вплив на характер орнаментальних мотивів мають різноманітні вишивальні шви.

Для Полтавщини характерні такі вишивальні шви: хрестик, плутаний хрестик, подвійний прутик, зубчики, мережка, прутикова мережка, вирізування, виколовання, довбанка, верхоплут, ляхівка, ляхівка в один і більше рядків, пухлики, ланцюжки та інше [2,43].

Тобто в одному візерунку поєднується одночасно 10-15 різних технік виконання вишивки, підпорядкованих провідним орнаментальним мотивам.

На початку XX ст. вищеназвані техніки дещо витісняються швом "хрестик". Це, безумовно, менш складна техніка, узорі хрестиком звичайно вишиваються дещо грубіше, ніж заволіканням або низзю. Проте окремі майстри досягають в техніці "хрестик" значних мистецьких ефектів. [2,42].

Привабливість народної вишивки не лише в красі візерунка та його кольору. На нас просто не діють, не викликають будь-яких емоцій, наприклад, візерунки вишивок, перенесені на папір, хоч декоративними орнаментальними розписами, виконаними на папері, ми можемо подовгу милуватися.

Красу орнаменту вишивки створює передусім взаємодія нитки і тканини: комбінація стібків, їх напрям і довжина, те, як вони покладені – щільно чи, навпаки, рідко, тобто їх ритміка. Принадність вишивки створює також поєднання різних технік і фактур, наприклад, ажурі і щільної, густо шитої поверхні. Краса її залежить від товщини ниток, їхнього блиску або, навпаки, матовості і ще багатьох, здавалося б, таких незначних і малопомітних дрібниць. Проте саме вони створюють ті шедеври вишивального мистецтва, що так захоплюють нас [3,71].

Народний досвід переконує, що лаконізм вишитих речей, стриманість колориту – їхня перевага, бездоганний засіб емоціонального впливу. Психологи свідчать, що людське око гірше сприймає велику кількість барв і охоче – стримані колористичні рішення. Щільність або, навпаки, зернистість орнаменту (залежно від техніки) зроблять вишивку декоративною, графічною.

Висновки. Кожна місцевість України має свої улюблені техніки, їх традиційне колірне вирішення. Так, класичною технікою Поділля є низь чорного, або червоного кольорів. Для Київщини типове набирування, для Волині – занизування, для Полтавщини – лиштва. Крім технік, поширених тільки у певному регіоні, існують такі, що зустрічаються повсюди. У кожній місцевості вони виступають у різній колірній гамі, що й створює їх різноманітність. Отже, характерною особливістю народної вишивки є величезна різноманітність технік і їх поєднання, вони мають вирішальний вплив на характер орнаментальних мотивів.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Сьогодні вишивка розглядається як важлива художня цінність, що виконує численні функції – естетичну, пізнавальну, комунікаційну. Це показовий вид мистецтва, який зберіг, доніс до нас і стверджує дальший розвиток орнаментальної, графічної, живописної культури народу. Тому проблема дослідження української народної вишивки, застосування різних технік та орнаментальних мотивів у декоративних виробках залишається актуальною і потребує подальшого вивчення.

Варіанти поєднання швів

Назва шва	Хрест	Ретязь	Бігунець	Точна гладь	Полтавська гладь	Верхоплут	Вирізування	Мережка	Викол	Набір	Штапівка	Затягання	Стебловий шов	Зерновий вивід
Хрест	•									•				
Ретязь			•	•		•	•	•	•	•		•		•
Бігунець				•			•	•		•	•			
Точна гладь		•	•			•	•	•	•	•	•			•
Полтавська гладь	•			•						•	•		•	
Верхоплут	•	•	•	•			•	•	•	•	•	•		•
Вирізування	•	•		•		•		•						
Мережка		•	•	•		•	•					•		
Викол				•		•	•	•				•		•
Набір	•	•	•	•			•	•	•			•		•
Штапівка				•			•	•		•			•	•
Затягнення		•				•		•		•				
Стебловий шов	•				•									
Зерновий вивід		•				•	•	•	•	•	•			

Література

1. Антонович Є. А. Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів: Видавництво “Світ”, 1992. – 270 с., іл.
2. Гасюк О. О. Степан М. Г. Художнє вишивання. Альбом. – К: Вища школа, 1981.
3. Данченко О. С. Народні майстри. – К: Радянська школа, 1982. – 128 с.
4. Левчук В. Л. Червоними і чорними нитками. – К: Реклама, 1986. – 64 с.: іл.
5. Українська вишивка. Альбом. – К: Мистецтво, 1993. – 264 с.: іл.